

Uvodnik

Privreda Srbije, slično kao i svetska privreda, na početku 2020. godine suočene je sa velikim rizicima i neizvesnostima, usled širenja epidemije korona virusa. Stoga, sada u prvi plan iskrsavaju pitanja kao što su, kako će epidemija uticati na privredu, koliki će taj uticaj biti i koliko će dugo trajati? Odgovori na ova pitanja su vrlo neizvesni, jer nije poznato kolike će biti razmere epidemije na nivou sveta, kako će ona biti raspoređena po zemljama, koliko će dugo trajati i na koji način će vlade umanjivati negativne ekonomske posledice epidemije? Dodatno pitanje je li će epidemija u nekim zemljama biti okidač koji će aktivirati od ranije postojeće probleme u privredi i dovesti do dugotrajnije recesije?

Posmatrano po delatnostima, prvi udar epidemije u Srbiji je pogodio hotelijerska preduzeća, turističke agencije, kao i preduzeća koje se bave međunarodnim transportom robe i putnika, kao i ustanove koje se bave organizacijom javnih kulturnih, sportskih i drugih manifestacija. Ako epidemija potraje nekoliko meseci kriza će pogoditi i preduzeća koja se bave proizvodnjom trajnih potrošnih dobara (automobili, kućni aparati, nameštaj, posuđe i dr.), kao i preduzeća koja koriste inpute iz zemalja u kojim je uveden karantin, usled prekida linija snabdevanja. U slučaju da epidemija potraje tokom cele godine i da bude praćena uvođenjem karantina u nekim delovima zemlje ili u celoj Srbiji, negativni efekti će pogoditi celu privredu zemlje. Epidemija će snažnije pogoditi mala i srednja preduzeća, koja imaju male resurse i slabiji pristup finansijskom tržištu. Zastoj ili čak obustavljanje privredne aktivnosti usled epidemije dovešće u pitanje sposobnost visoko zaduženih preduzeća da servisiraju kredite, što će povećati stopu nenaplativih kredita, pogoršati performanse bankarskog sektora kao i broj stečajeva preduzeća. Opšti porast rizika, kao i uvođenje fizičkih prepreka za kretanje ljudi i kapitala negativno će uticati na investicije, a naročito će snažno opasti strane direktne investicije. U zemljama sa razvijenijim finansijskim tržištem, pogoršanje perspektiva privrede dovelo je do snažnog pada berzanskih indeksa, dok se u Srbiji pad berze dogodio tek sredinom marta, ali to neće imati veći uticaj na realni sektor privrede.

Mada je negativan uticaj epidemije na privredu Srbije sasvim izvestan, veličinu negativnog uticaja nije moguće

pouzdanu proceniti. Razlog za to je što su ključne karakteristike epidemije neizvesne – nije poznata dužina njenog trajanja, ni ukupan broj ljudi koji će biti zaražen u Srbiji i zemljama njenim ključnim ekonomskim partnerima, ni broj ljudi koji će biti u karantinu i dr. Takođe, za sada su samo delimično poznate mere koje će u Srbiji i zemljama našim glavnim ekonomskim partnerima biti preduzete kako bi se ublažili efekti epidemije na privredu. Stoga je za sada, sredinom marta, moguće napraviti nekoliko scenarija koji se međusobno razlikuju po pretpostavkama o tome koliko će trajati epidemija, koliko će se ljudi razboleti, ali i po tome kakve će mere na suzbijanju epidemije i ublažavanju njenog negativnog uticaja na građane i privredu preduzeti država.

Ukoliko bi se epidemija završila tokom prve polovine godine očekuje da bi BDP Srbije u celoj godini mogao da ostvari rast od oko 2% umesto planiranih 4%. Godišnji rast od 2% bi bio rezultat usporavanja privrede u prvom kvartalu, snažnog pada u drugom kvartalu i relativno snažnog oporavka u drugoj polovini ove godine. Sporiji rast BDP ali i smanjenje domaće tražnje i pogoršanje likvidnosti poreskih obveznika imaće za posledicu automatski pad poreskih prihoda i rast fiskalnog deficita na oko 1,5% BDP. Fiskalni deficit će dodatno porasti zbog troškova koji su direktno usmereni na suzbijanje epidemije (rast troškova zdravstva, bezbednosnih službi i dr.) kao i zbog primene mera za ublažavanje negativnih efekata epidemije na privredu. Epidemija bi mogla da utiče na usporavanje realizacije javnih investicija, zbog bolesti radnika, uvođenja karantina, nemogućnosti nabavke određenih inputa, pa bi rashodi države po tom osnovu mogli da budu manji nego što je planirano. Uzimajući u obzir sve faktore koji utiču na poreze i rashode ocenjujemo da bi fiskalni deficit u 2020. godini mogao da iznosi 2-2,5% BDP.

Ukoliko bi epidemija trajala tokom cele 2020. godine negativni efekti na privredu bi bili još snažniji, a privreda Srbije bi ušla u recesiju (BDP bi opao), dok bi fiskalni deficit bio preko 3% BDP. Dugotrajnija epidemija bi uticala na značajnije smanjenje stranih direktnih investicija u Srbiju, čiji bi pad skoro sigurno bio veći od smanjenja deficita u tekućem platnom bilansu, usled čega bi se devizne rezerve značajno smanjile, dok bi se pojačali pritisci na slabljenje dinara.

Važno pitanje odnosi se na to koliko će biti dugotrajne posledice epidemije na privredu Srbije i drugih zemalja. Pretpostavljajući da će epidemija biti okončana u toku ove godine negativan uticaj epidemije na privredu bi bio kratkotrajan, što znači da bi se okončao ubrzo nakon završetka epidemije. Privreda Srbije bi se u narednoj godine velikim delom oporavila od negativnih efekta epidemije, uz relativno visoku stopu rasta. Uticaj epidemije na privredu sličan je uticaju drugih prirodnih katastrofa kao što su velike poplave ili suše, koje izazivaju veliki pad privrede u godini u kojoj se dogode, ali već u narednoj godini sledi snažan oporavak. Priroda usporavanja ili pada privredne aktivnosti usled epidemije se suštinski razlikuje od recesije koja je rezultat unutrašnjih problema privrednog sistema, kao što je to bio slučaj sa velikom recesijom iz 2008–2009. godine. Unutrašnji problemi privrede kao što su visoki nenaplativi privatni i javni dugovi, neadekvatna regulativa finansijskog sektora, naduvane cene hartija od vrednosti i realne imovine, visoka korupcija i neefikasna država, dovode do dugotrajne recesije i sporog oporavaka privrede, dok prirodne katastrofe i epidemije dovode do naglog pada privrede nakon čega sledi brz oporavak.

Brz oporavak privrede nakon okončanja epidemije izostao bi samo u slučaju zemalja koje su i pre pojave epidemije imale ozbiljne probleme i kod kojih je epidemija bila neka vrsta okidača za trajniju recesiju. Makroekonomske neravnoteže u Srbiji, poput visokog deficita u tekućem platnom bilansu, nisu tolikih razmera da bi epidemija aktivirala platnobilansu krizu, koja bi potom dovela do produžene recesije ili sporog oporavka privrede. Epidemija će dovesti do naglog pada stranih direktnih investicija, koje neće biti dovoljne da finansiraju smanjeni deficit u tekućem platnom bilansu. Nedostajuća sredstva će se obezbediti trošenjem deviznih rezervi, a moguće je da će doći i do određene deprecijacije dinara, ali ne i do platnobilansne krize i produžene recesije. Trošenje deviznih rezervi predstavljaće cenu za neadekvatnu politiku kursa u toku poslednje tri godine.

Negativan uticaj epidemije na privredu moguće je u određenoj meri ublažiti merama ekonomske politike, kojim bi se smanjila kriza likvidnosti privrede i sprečio masovni stečaj preduzeća. Takve mere treba da budu dugoročno fiskalno održive, što znači da treba izbegavati mere kojima se trajno povećava potrošnja države ili smanjuju poreski prihodi. U tom kontekstu najavljeno dodatno trajno povećanje zarada u zdravstvu od 10% predstavlja primer impulsivne, nepromišljene mere ekonomske politike. Umesto trajnog povećanja zarada adekvatnije rešenje bi bilo da se zdravstvenim radnicima odobre dodatna primanja u periodu trajanja epidemije,

dok bi se zarade određivale u regularnoj budžetskoj proceduri. Slično tome predlog privrednika iz hotelijerstva da se ovoj delatnosti trajno smanji PDV sa 20 na 10% je ekonomski neprihvatljiv i neodrživ.

Mere koje imaju za cilj da ublaže ekonomske posledice epidemije bi trebalo da budu fokusirane prema delu privrede i građanima koji su najviše pogođeni epidemijom, a njihovo trajanje bi trebalo da bude vremenski ograničeno. Odobranje privremenih poreskih olakšica i oslobođenja za preduzeća u delatnostima koja su posebno pogođena epidemijom, kao što su hotelijerska preduzeća i preduzeća koja se bave prevozom roba i putnika bi doprinelo da ova preduzeća premoste problem likvidnosti do početka opravka privrede. Takve olakšice bi mogle da obuhvataju oslobođenje od poreza na imovinu u periodu trajanja epidemije preduzeća iz oblasti hotelijerstva, odlaganje plaćanja poreza na zarade i socijalnih doprinosa za zaposlene koji nisu radili u periodu epidemije. Oslobođenja i odlaganja poreskih obveza mogla bi biti uslovljena time da preduzeća u određenom vremenskom periodu zadrže zaposlenost na nivou koji je postojao pre epidemije. Država bi mogla da formira fond iz koga bi odobravala vanrednu socijalnu pomoć radnicima koji su usled epidemije prestali da dolaze na posao.

Sličan cilj bi imalo postizanje sporazuma između preduzeća u posebno pogođenim delatnostima i banaka kojim bi se tokom trajanja epidemije obustavilo ili redukovalo vraćanje kredita. Država bi tu mogla da ponudi subvencije ili garancije za bankarske kredite za likvidnost malim i srednjim preduzećima, kako bi navedena preduzeća premostila period epidemije. Slično tome bilo bi primereno da se građanima koji nisu ostvarivali zaradu u toku epidemije privremeno odgodi vraćanja kredita.

Povećanje javnih investicija predstavlja jednu od standardnih mera koje Vlade preduzimaju u periodu recesije kada je ona uzrokovana padom tražnje ili drugim unutrašnjim ekonomskim problemima. Međutim, u slučaju epidemije ova mera skoro sigurno nije izvodljiva zbog razboljevanja radnika, ali i zbog ograničavanja kretanja radnika i međunarodnog transporta proizvoda. Stoga bi u uslovima epidemije sprečavanje pada javnih investicija predstavljalo uspeh, dok je povećanje javnih investicija nerealan cilj. Drugi razlog neefikasnosti ove mere je što usporavanje ili pad privrede usled epidemije traje znatno kraće nego u slučaju klasične recesije. U tom relativno kratkom vremenu nije moguće da se urade kvalitetni projekti, oceni opravdanost njihove realizacije, odaberu izvođači radova u konkurentskoj proceduri i dr.

